

RECENSIONER

Helen Brembeck: *Inte bara mamma. En etnologisk studie av unga kvinnors syn på moderskap, barn och familj*. Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige nr 28. Göteborg 1998. 277 s., ill. ISBN 91-85838-41-1.

”Man kan inte bara vara mamma, det är viktigt att vara sig själv också” var en gemensam åsikt hos de tjugosju unga mammor Helene Brembeck mötte i arbetet med *Inte bara mamma En etnologisk studie av unga kvinnors syn på moderskap, barn och familj*. Studien inleddes 1993 med att Brembeck under ett par utbildningsdagar vid Bohuslandstinget förvånades av några unga kvinnors reaktioner på lanseringen av fri amning. De unga kvinnorna försvarade mammornas rätt till egen tid och betraktade det som en omöjlighet att övertala nyblivna mammor att amma närhelst barnet önskade. Brembeck tolkade dessa reaktioner som uttryck för nya förhållningsätt till moderskap.

Syftet med *Inte bara mamma* är därför som undertiteln anger att undersöka på vilket vis unga mammors uppfattningar om moderskap, barn och familj är nya och annorlunda än de författaren stött på i sina tidigare studier om dem hon kallar fyrtiotalisterna. Hon frågar sig om de tendenser hon funnit, de nya förhållningsätt till moderskap de unga mammorna tycks ha, kan vara uttryck för en tilltagande postmodernitet.

Flertalet av de unga mammor Brembeck intervjuade inför undersökningen var unga innerstadskvinnor i 25-årsåldern som arbetade inom kultursektorn eller var akademiskt utbildade inom konst och humaniora, och således tillhörde grupper av unga människor vilka vanligen anses representera postmodernas livsstilar. Dessutom intervjuade Brembeck fem unga mammor i 18-årsåldern, från en av Göteborgs förorter kallad Lövås, vilka hon antog representerade andra förhållningsätt till postmoderniteten än innerstadskvinnorna.

Studien inleds under rubriken Mot ett nytt moderskap? med en fyllig redogörelse för utgångspunkterna, bland annat den betydelse som Brembecks tidigare forskning om fyrtiotalisternas samhällssyn och barn-

uppfosttran haft i formulerandet av frågor och hypoteser. Här förs också en intressant diskussion om de modernitetsteoretiska begreppens räckvidd och betydelse. Så beskriver Brembeck hur fyrtiotalisterna i intervjuer talar om sig som sammanhållna subjekt med en fast identitet, ett fast jag, medan de unga mammorna inte formulerade sådana hela subjekt utan istället hävdade flera roller, multipla identiteter. Detta gav bland annat Brembeck anledning att fundera över hur användbart identitetsbegreppet kunde vara i studier av dagens unga kvinnor.

Utöver inledningen är boken uppplagd i fyra större delar. Den första av dessa, Bilder av moderskap, beskriver hur de unga mammorna i studien förhöll sig till de olika bilder och föreställningar om moderskap som de mött. Här diskuteras till exempel hur de brottats med, tagit avstånd från eller närmat sig medias typifierade modersbilder och föreställningar om den goda modern och den gravida kvinnan. Varje moderskapsbild eller typifiering placeras av Brembeck i sin historiska och teoretiska kontext, vilket ökar kunskapen inte bara om ämnet som behandlas utan också om de unga kvinnornas svårigheter att få ideal och praktik att helt och fullt korrespondera.

Ingen av studiens unga mammor har aktivt valt att bli mödrar, de har i många fall trätt in i sin nya roll utan arbete, utbildning, stabila förhållanden och tryggad inkomst. Anledningarna till att de unga kvinnorna utan nämnvärd planering och längtan gått in i föräldrarollen är temat för kapitlet Varför barn? Brembeck menar att flera av de unga mammorna valt moderskapet som en mer eller mindre tydlig protest mot moderniteten. I ett allt kyligare och ogästvänligare samhälle där nedskärningar och indragningar är vardagsrealiteter ser många unga inte längre någon anledning till att följa gängse utbildnings- och karriärvägar. Varför vänta med barn, varför anpassa sig och offra år av kämpande om det aldrig ger utdelning? tycks de unga kvinnorna ha frågat sig. Genom att bejaka föräldraskapet protesterade de unga kvinnorna samtidigt mot det samhälle de lever i. Samma bejakande av moderskap kan också betraktas som ett sätt att markera brott med ungdomstiden och att

ta steget ut i ett vuxet liv och av omgivningen bli behandlad därefter. När dörrar till arbete och utbildning, traditionella vägar in i vuxenlivet, inte längre erbjuds unga människor kanske föräldraskapet framstår som den enda valbara vägen mot vuxenliv? Valet att bli förälder bör dessutom, menar Brembeck, ses som ett led i skapandet av den lyckliga kärnfamiljen, en slags naturlig fortsättning på det lyckliga parförhållandet. Kanske var detta, påpekar hon, den vanligaste drivkraften bakom de unga kvinnornas beslut att träda in i moderskapet.

I fokus för kapitlet Mor och barn är synen på relationen mellan mor och barn, barnuppfostran och experter. Kapitlets olika teman inleds med historiska bakgrunder och Brembeck övergår därefter till illustrativa jämförelser mellan sina tidigare forskningsresultat om fyrtiotalisterna och studiens unga kvinnor.

En av Brembecks slutsatser är att den senare tidens avmystifiering av bandet mellan mor och barn är en av orsakerna till att de unga kvinnorna i studien kunde förhålla sig på ett ledigare vis till moderskapsbegreppet än fyrtiotalisterna kunnat. Fyrtiotalisterna uppfattade det som föräldrarnas primära uppgift att genom noggrant reglerat samspel skapa en moralisk och ansvarsfull individ av råmaterialet barnet. Barnets symbiotiska förhållande till mamman placerade det huvudsakliga ansvaret för fostrandets sköra process hos henne. De unga kvinnorna tog aktivt avstånd från sådana ideer och hävdade att barn är egna individer redan från födseln. De menade att föräldrarnas uppgift är att finnas där och hjälpa till om något skulle gå fel och några unga mammor hävdade att i princip kan vem som helst fylla mammas funktion. Det behöver till exempel inte vara mamman som ger barnet bröstmjölken bara för att den kommer från hennes bröst, det kan lika gärna vara pappan som ammar med vällingflaskan i hand. Föräldrarnas roller betraktades således av flera av den unga generationens mammor som utbytbara.

En logisk följd av de unga mammornas syn på barn och barnuppfostran är att de inte ansåg sig vara i samma behov av experter som tidigare generationer varit. De unga mammorna hyste ofta en misstänksam inställning till expertkunskap och sökte istället professionella samtalspartners, med vilka de kunde diskutera aktuella frågor på egna villkor. Följaktligen finner Brembeck markanta skillnader mellan den fria fostran fyrtiotalisterna förespråkade och den fostran de unga mammorna försökte praktisera, och Brembeck menar att det är i mammas roll den största förändringen skett. Under-

sökningens unga kvinnor önskade precis som fyrtiotalisterna fostra sina barn till självständiga och moraliska individer, men utan att för den skull utplåna sig själva som personer. Studiens unga kvinnor vägrade förneka egna ambitioner, önsknings och frihetsbehov.

I bokens sista del med rubriken Strukturell ojämlikhet och annorlunda reflexiviteter diskuterar Brembeck mångfalden av tillgängliga subjektiviteter, olika sätt att förhålla sig till postmoderniteten. Hon betraktar ”postmoderniseringen som en genuin förändring av samhället, som i olika utsträckning och på olika sätt berör alla” och frågar sig hur alternativa förhållningssätt till moderskap bland unga mammor kan gestaltas. Här återkommer Brembeck till de unga kvinnorna i Lövås och den problematik hon stötte på när hon intervjuade dem. Det är lätt att tolka deras ordkarghet som en avsaknad av reflexiva kapaciteter, som en egenskapsbrist. Detta ger dock ingen rättvis bild av de unga mammorna och Brembeck prövar flera tolkningsmöjligheter innan hon konkluderar att Lövåskvinnorna inte lider av reflexiv oförmåga utan att de har andra sätt att reflektera och förhålla sig till sin omgivning än de unga innerstadskvinnorna har.

Jag sympatiserar med Brembecks försök att arbeta sig fram till vettiga tolkningar av Lövåsmammornas förhållningssätt och kanske är det så att de nyttjar annorlunda reflexiviteter än de människor vi etnologer i allmänhet kommer i kontakt med. Samtidigt undrar jag om inte Brembecks upprepade tolkningsförsök får motsatt effekt, Lövåskvinnorna framstår som mer och mer främmande och avvikande ju längre analysförsöken fortskrider. Kanske kunde förklaringar till ordkargheten sökas på närmare håll i skillnaderna mellan innerstadsinformanterna och Lövåskvinnorna när det gäller ålder, antal barn och hur länge de varit mammor? Jag tänker mig att moderskapets betydelse för enskilda kvinnors liv först efter en tid blir tydligt, och att de första åren av föräldraskapande så småningom kommer att utgöra en viktigt resonansbotten mot vilken senare och tidigare erfarenheter förstås, detta utan att moderskapet för den skull behöver dominera hela livet. Kanske skulle Lövåsmammorna om Brembeck intervjuade dem idag eller om ett par år inta en mer verbalt reflexiv hållning?

Sammantaget betraktar jag *Inte bara mamma* som kunskapspäckad och intressant läsning. Studien ger en ökad förståelse för unga mammor och deras strategier för att skapa meningsfulla liv för sig själva och sina barn i dagens fragmenterade samhälle. Detta blir möj-

ligt inte minst genom att läsaren erbjuds fyllig historisk och teoretisk bakgrund till de samtida tendenser författaren uppehåller sig vid. Stor behållning fann jag också i de avsnitt där Brembeck redovisar och resonerar kring hela den forskningsprocess som föregått publiceringen av *Inte bara mamma*. Här aktualiseras viktiga frågor om representativitet, reflexivitet och etik som tål att diskuteras om och om igen.

Susanne Nylund Skog, Stockholm

Pigga pensionärer och populärkultur. Owe Ronström (red.). Carlsson Bokförlag, Stockholm 1998. 304 s., ill. ISBN 91-7203-305-3.

Ronström presenterar några huvudspår som man följt under forskningens gång. För det första har man velat undersöka vad pensionärerna sysslar med på dagtid medan gemene man arbetar. Och man konstaterar att denna överblivna tid ägnar de ”pigga pensionärerna” åt diverse organiserade aktiviteter av främst ”sinnlig och estetisk” natur såsom dans, musik, resande, vävning etc. Sådana organiserade fritidsaktiviteter för äldre är en modern företeelse, som vuxit fram som en följd av den ökande skaran av friska och ekonomiskt resursstarka pensionärer.

Ett andra huvudspår koncentreras till föreställningar om pensionärer, pensionering och gamla.

Ronström önskar, att hans inledning ska läsas som en självständig introduktion till kulturvetenskaplig äldre forskning och låter därför det vetenskapliga samtalet löpa längs flera teoretiska tankeleder, vilket både lockar till intresserad eftertanke och kritisk reflexion. Jag saknar emellertid en klargörande presentation av den grundläggande forskningsmetoden. Speciellt tror jag att en inledande diskussion kring det sociala perspektivet skulle förtydliga arbetets målsättning.

Karin Wahlström diskuterar övergången från arbetsliv till pensionärstillvaro. Hon anknuter i sin studie främst till van Genneps rit-de-passage-teori. Inspirerad av amerikansk socialantropologisk forskning vill hon undersöka om en resa skulle kunna fungera som en positiv övergångsrit. Hon följer därför med som deltagande observatör på en s.k. seniorresa. Hennes observationer ger dock inget starkt stöd för den valda teorin. En kompletterande intervjuundersökning om svenska pensionärers behov av övergångsriter inför pensioneringen, i form av en resa eller av annat slag, borde vara av intresse i sammanhanget.

Charlotte Eklund väljer en folkloristisk infallsvinkel. Hennes forskning bygger dels på folkklivsarkivens uppteckningar, dels på nyinsamlat material från 1990-talet. I sin tematisering av berättelserna finner hon att kön eller genus framträder som en organiserande princip. Hon ger en både underhållande och intressant analys kring föreställningar om den åldrande mannen, resp. kvinnan och om de gamla som grupp. Det handlar om den äldre kvinnans farlighet och sexualitet, om mäns avtagande potens och styrka, men även om deras bibehållna kraft. Det handlar om stereotyper som äldres snålhet och bortkommenhet, men även om deras vishet. Hon finner således, att bilden av de äldre är motsägelsefull. Folklore bör betraktas som kollektiva representationer, menar Eklund. Avslutningsvis framhåller hon därför, dock med viss reservation, att på det kollektiva planet handlar berättelserna om våra föreställningar om gamla.

Jag skulle önskat, att Eklund mer diskuterat berättelsernas tidlösa karaktär eller eventuella föränderlighet, vilket ju har relevans för deras ställning i den moderna ”pensionärskulturen”. Som en kompletterande referens i sammanhanget skulle jag vilja rekommendera historikern Conny Bloms rapport ”Bilderna av de äldre” från det tvärvetenskapliga projektet ”Äldre – förr, nu och i framtiden”, om de äldre i barnboks litteraturen under skilda perioder (Blom 1987).

Charlotte Mannerfelt diskuterar åtta partiledarutfrågningar i radioprogrammet ”Senioren” från 1994. Hennes avsikt är att identifiera och resonera kring de föreställningar om pensionärslivets villkor, som kan komma till uttryck i massmediala sammanhang. I förlängningen handlar ju detta om föreställningar och åsikter som är uppenbara eller latenta i dagens samhälle.

Mannerfelts bidrag är intresseväckande, men bitvis något väl detaljrikt. Hon demonstrerar bl.a. hur ojämnt ”makten över mikrofonen” är fördelad mellan olika aktörer på radioscenen – minst makt har lyssnarna – och därmed också åsiktsproduktionen kring dagens pensionärer.

Mannerfelt framhåller, att även om pensionärerna, i synnerhet de sämst ställda, beskrivs som en speciell kategori, så framkommer det också av radioprogrammen, att man inte uppfattar dem som en enhetlig grupp vare sig politiskt, ekonomiskt eller på något annat sätt. Denna iakttagelse uppfattar jag som central för svensk ”pensionärskultur” överhuvudtaget. Antologin i gemen skulle vunnit på om detta hade diskuterats på övergripande nivå. Sverker Englunds centrala proble-